

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Кафедра історії

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____

(підпис)

_____

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

_____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 032 «Історія та археологія»

програми ОП «Історія»

на тему: «**Військово-політичні події у Тихоокеанському регіоні 1941-1943 років (за матеріалами газети «Сумський вісник»)**»

Здобувача групи ІС-01 Мороза Ігоря Євгенійовича

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ігор Мороз

Керівник доцент кафедри історії, кандидат історичних наук, доцент

В. А. Нестеренко

_____

Суми 2024

Індивідуальне завдання на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти першого освітнього (бакалаврського) рівня
спеціальності 032 «Історія та археологія» ОП «Історія»
Мороза Ігоря Євгенійовича

1. Тема роботи «Військово-політичні події у Тихоокеанському регіоні 1941-1943 років (за матеріалами газети «Сумський вісник»)), затверджена наказом №0007-VI від 02.01.2024 р.

2. Мета кваліфікаційної роботи: аналіз подій та методів висвітлення Тихоокеанського театру бойових дій 1941-1943 років у контексті повідомлень німецької окупаційної газети «Сумський вісник».

3. Об'єкт дослідження: Тихоокеанський театр бойових дій в роки Другої світової війни.

4. Предмет дослідження: висвітлення військово-політичних подій на Тихоокеанському театрі бойових дій на сторінках окупаційної преси в 1941-1943 рр..

5. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи

РОЗДІЛ 1. Причини та передумови початку військової агресії Японії проти США

РОЗДІЛ 2. Військово-політичні події у Тихоокеанському регіоні в 1941-1943 роках

6. Дата видачі завдання «02» лютого 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ В. А. Нестеренко

Завдання до виконання одержав _____ І. Є. Мороз

АННОТАЦІЯ

Мета кваліфікаційної роботи є аналіз подій та методів висвітлення Тихоокеанського театру бойових дій 1941-1943 років у контексті повідомлень німецької окупаційної газети «Сумський вісник». Актуальність теми обумовлена тим, що Друга світова війна за своїми масштабами охопила більшу частину світу. Тихоокеанський театр бойових дій є однією із ключових її частин, що вплинув на історію та глобальний післявоєнний устрій. Розуміння причин, передумов та подій 1941-1943 років допомагає проаналізувати загальний перебіг війни та наслідки до яких ці явища привели. Враховуючи політичний контекст у якому знаходилася Сумщина в період виходу «Сумського вісника», газета може багато чого розповісти про цензуру та пропаганду. Аналіз військово-політичних подій на Тихому океані через призму окупаційної преси допомагає зрозуміти як пропагандистські матеріали впливали на сприйняття інформації у локальних масштабах та як ці події вплинули на місцеве населення.

У першому розділі в загальних рисах висвітлено причини й передумови японської експансії на Тихому океані, а також перші кроки по реалізації так званого «меморандуму Танаки». Основний матеріал викладено в другому розділі, який ґрунтується на матеріалах газети «Сумський вісник».

Автор, серед іншого, приходить до висновків, що: «Сумським вісником» активно висвітлювалася інформація про бойові дії, втрату живої сили та техніки. Вона відображала пропагандистську риторику, яка не змінювалася протягом війни навіть під час поразок Японії. Значні перемоги союзних військ на атолі Мідуей та Кораловому морі, а також переломна битва за Гуадалканал практично не згадувалися або подавалися із японської перспективи. Натомість у важкі для імперської армії часи акцент робився на переможних боях в Бірмі та Китаї, задля підкреслення своїх військових досягнень. Тобто інформація про втрати замовчувалася навмисно задля підтримки морального духу. Останні номери Сумського вісника вийшли коли радянська армія розпочала контрнаступальні дії. Паралельно з цим переломний момент наступив і на Тихоокеанському театрі бойових дій на якому Японія увійшла в стадію глибокої оборони.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Причини та передумови початку військової агресії Японії проти США.....	8
РОЗДІЛ 2. Військово-політичні події у Тихоокеанському регіоні в 1941-1943 роках.....	21
2.1. Особливості висвітлення військово-політичних подій в 1941-першій половині 1942 року.....	21
2.2. Особливості висвітлення військово-політичних подій в другій половині 1942 року – 1943 році.....	34
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

Актуальність теми. Друга світова війна за своїми масштабами охопила більшу частину світу. Тихоокеанський театр бойових дій є однією із ключових її частин, що вплинув на історію та глобальний післявоєнний устрій. Розуміння причин, передумов та подій 1941-1943 років допомагає проаналізувати загальний перебіг війни та наслідки до яких ці явища привели.

Тихоокеанський театр бойових дій був одним із найгарячіших та найкривавіших напрямків війни. Він вплинув на долі народу всього регіону – на жителів Таїланду, Філіппін, Сингапуру, Південно-східної частини Азії, Китаю та на жителів самої країни-агресорки мілітаристської імперської Японії.

Друга світова війна на Тихому океані розпочалася із несподіваного нападу Японії на американську військово-морську базу Перл-Гарбор, їй передувала агресія Японії проти Китаю. Вона мала багато причин, серед яких японські імперські амбіції та проблеми в економіці країни, недостатня кількість ресурсів, протиріччя у відносинах із Сполученими Штатами Америки.

Враховуючи політичний контекст у якому знаходилася Сумщина в період виходу Сумського вісника, газета може багато чого розповісти про цензуру та пропаганду. Аналіз військово-політичних подій на Тихому океані через призму окупаційної преси допомагає зрозуміти як пропагандистські матеріали впливали на сприйняття інформації у локальних масштабах та як ці події вплинули на місцеве населення. Загалом аналіз газетних матеріалів може показати як місцева преса маніпулювала громадською думкою.

Метою дослідження є аналіз подій та методів висвітлення Тихоокеанського театру бойових дій 1941-1943 років у контексті повідомлень німецької окупаційної газети «Сумський вісник».

Завдання дослідження:

1. Визначити основні причини та передумови початку бойових дій на Тихому океані.

2. Вивчення інформативності окупаційної газети як джерела для вивчення політико-військових подій Тихоокеанського фронту.
3. Розкритті особливостей політико-військових подій у визначеному регіоні через призму окупаційної преси.

Об'єктом дослідження є Тихоокеанський театр бойових дій в роки Другої світової війни.

Предметом дослідження є висвітлення військово-політичних подій на Тихоокеанському театрі бойових дій на сторінках окупаційної преси в 1941-1943 рр.

Методи дослідження: історичний, статистичний, системний, структурно-функціональний, метод вивчення літературно-історичних джерел.

Хронологічні межі дослідження обмежені виданням газети «Сумський вісник» 1941-1943 років.

Територіальні межі – визначені театром бойових дій - Тихий океан, Південно-східна Азія.

Основу джерельної бази становлять матеріали німецької окупаційної газети «Сумський вісник». Її статті дозволяють ґрунтовно дослідити визначену тему роботи.

Дана тематика все більше привертає увагу дослідників. Для визначення причин та передумов японської агресії та для характеристики політико-військових подій на Тихоокеанському фронті в зазначений період було залучено роботи В. Біслі [64], П. Дууса [64], М. Райта [73], Дж. Єллен [73], Ю. Косіро [67; 68], Л. Мортонна [69], Р. Хатторі [61], Дж. Соттіла [62], С. Сваллера [70], Ю. Йошикава [76], А. Білоконь [1], О. Смикалової [2].

Дослідження того як події на іншій частині світу відображалися в українській пресі допомагає зрозуміти наскільки глобально вони впливали на суспільство. Тема може бути корисною для тих, хто цікавиться Другою світовою війною та зокрема бойовими діями на Тихому океані. Робота може бути основою для подальших досліджень, проведення порівняльного аналізу як

події глобального масштабу сприймалися різними українськими регіональними виданнями.

Структура роботи: робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 76 найменувань та трьох додатків.

РОЗДІЛ 1. ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ПОЧАТКУ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ЯПОНІЇ ПРОТИ США

Після падіння шьогунату Токугава в Японії було запроваджено новий конституційний монархічний режим – реставрація Мейдзі. Він розробив програму реформ та гасло – «Багата країна – потужна армія». Причинами цих активних дій стали дедалі більший вплив західних держав у регіоні та потреба створити нову національну ідентичність після століть феодального розділення, а також стати визнаною державою після більш ніж 200 років ізоляції. Одним із способів досягнення цих цілей був активний розвиток промисловості [2, с. 141-142].

Сильна армія була основою стратегічних інтересів нової Японії. Країна регулярно брала участь у бойових діях за межами своїх кордонів. Вона мала територіальні претензії до Китаю, Кореї, Сибіру. Ще більш активною у своїх колоніальних амбіціях країна стала після революції 1905-1907 років в Російській імперії. Адже колонія це місце де можна здобути дешеву сировину та збути свій товар. Причому однією із причин початку цієї революції стала поразка Росії в російсько-японській війні – 1904-1905 років [64, с. 18-22].

Вступ Китаю в Першу світову війну був скоріше пристосуванським кроком. Країна обмежилася лише бойовими діями із Німеччиною за території Китаю, однак будучи на боці країн-переможців змогла розширити свій вплив на територію Тихоокеанського регіону [64, с. 28-31].

Країна стала великим промисловим центром, який виконував замовлення інших держав, це сильно вплинуло на золоті запаси Японії. Вже у 1918 році країна сонця, що сходить стала другою за чільністю країною-кредитором у світі після Сполучених Штатів Америки. Вона брала участь у Паризькій мирній конференції та стала учасницею Ліги Націй, як країна із великим військово-промисловим потенціалом, що в подальшому принесло їй значні економічні вигоди, однак великі ринки збуту як і раніше належали великим державам Європи та США [66, с. 188-190].

Потреба в ресурсах виникала через динамічно зростаюче населення, і сильно загострилася в часи Великої депресії, коли кількість японців досягло вже 70 мільйонів, а багато країн скоротили міжнародну торгівлю, щоб захистити власні економічні інтереси. Щоб вийти із кризи Японія все більше експлуатувала колонії, модернізувала армію та флот, відбувалася мілітаризація економіки [66, с. 195-196].

Основою економіки країни були концерни, які об'єднували десятки компаній різного спрямування від керівництвом однієї головної сімейної компанії, вони мали назву дзайбацу. Такі компанії активно сприяли мілітаризації економіки та були натхненниками подальшої військової агресії [66, с. 212-213].

1918 року країною прокотилася хвиля «рисових бунтів» - протестів проти підвищення цін на рис та інші базові продукти харчування. За три тижні вони охопили майже всю Японію, а їх учасниками було більше 10 мільйонів осіб. Однак силовики жорстоко придушили повстання, а його жертвами стали десятки тисяч людей. В подальшому ситуація загострилася через природне лихо – землетрус, який майже зруйнував столицю Японії – Токіо [66, с. 234-236].

Тим часом у державі посилювалося розшарування суспільства – ліві вимагали демократизації, а праві виступали за експанціонізм. Перемагає радикальніша сторона, при владі в країні майже весь міжвоєнний період були військові уряди.

Японія була незадоволена рішенням Вашингтонської конференції. Вона відмовлялася від впливу на Китай та зобов'язувалася повернути йому землі в провінції Шандунь. 1922 року вона вивела свої війська із Східного Сибіру і його окупувала Росія. Найактивнішим прошарком суспільства, який виступав проти Версальсько-Вашингтонської системи були військові, які мали досить великий вплив у політичному житті. Незважаючи на незадоволеність умовами Японія зберегла достатньо високий вплив в Тихоокеанському регіоні та продовжувала нарощувати власну військову присутність. Вона створила

концепцію Східноазійської сфери спільного процвітання, як ідею повного домінування над регіоном [61, с. 191-195].

У 1927 році головою уряду став генерал Гііті Танака. Він скликав «Далекосхідну конференцію» за участю представників японського МЗС, флоту, армії та міністерства фінансів. За її результатами він представив імператору Хірохіто меморандум, який детально описував план окупації Маньчжурії та Монголії, а також передбачалося завоювання Індії, Малої та Центральної Азії та Європи. Проголошувалося безповоротне протистояння із СРСР та США [61, с. 196-198].

Копія меморандуму просочилася в китайську пресу і далі на Захід в 1929 році. Троцький у 1940 році опублікував інформацію про те, як цей документ з'явився на світ. За наданою ним інформацією радянська розвідка отримала цей документ від високопоставленого чиновника з Японії, але щоб не ставити під загрозу власну безпеку, публікуючи його, злила його через контакти, що мала в США. Хоча Японія заперечувала правдивість меморандуму, однак він спричинив великий суспільний резонанс, особливо після окупації Маньчжурії та агресії проти Китаю [71].

Питання про цей меморандум безрезультатно розглядалося на післявоєнному військовому трибуналі. Коли союзники шукали викривальні документи щодо воєнних злочинів Японії не було знайдено ні чернеток, ні копій цього документа [73, с. 61-63].

1928 року країна знову намагалася захопити китайську провінцію Шаньдун, але цей крок був невдалим.

Японія була бідною на ресурси країною із зростаючою економікою та населенням. Вона інвестувала кошти у розбудову інфраструктури, в тому числі залізниць, які були необхідні для транспортування ресурсів із китайської провінції Маньчжурія та Корейського півострова.

18 вересня 1931 року була підірвана побудована Японією Південно-Маньчжурська залізниця. Японія використала цей інцидент та почала повномасштабне вторгнення в Маньчжурію та до 1932 року контролювала

більшість її території. Тут Японія створила свою маріонеткову державу – Манчжоу-Го на чолі з імператором Пу І та почала викачувати з неї природні ресурси [73, с. 66-68].

Через рік Японія, щоб дати волю своїм діям вийшла із Ліги націй. Вона почала ще більше нарощувати свій військово-морський флот, що було порушення одного з пунктів Вашингтонської конференції, почалося її зближення із Німеччиною. 25 листопада 1935 у Берліні вони укладають Антикомінтернівський пакт (Японсько-німецький договір про спільну оборону). Прямим ініціатором цієї угоди був міністр закордонних справ Німеччини Йоахім Ріббентроп. Пакт складався із трьох статей та протоколу підписання. Перша стаття передбачала взаємну інформованість про активність країн комуністичного блоку та боротьбу з ним. Друга – запрошувала держави «мирному існуванню яких заважають країни комуністичного інтернаціоналу» приєднатися до пакту, а третя – встановлювала строк дії договору на п'ять років. У протоколі підписання сторони зобов'язались вживати «суворих заходів проти тих, хто всередині країни чи поза нею прямо чи посередньо діє на користь Комуністичного Інтернаціоналу», а також створити постійну комісію для співробітництва в цій боротьбі [61, с. 221-225]. Уже після завершення Другої світової війни стало відомо про доповнення до цього пакту, яке передбачало спільні військові дії проти СРСР та заборону будь-яких заходів, які могли б полегшити становище Радянського Союзу. Пізніше до пакту приєдналися Італія, Угорщина, Манчжоу-Го та Іспанія. У листопаді 1941 пакт було продовжено ще на 5 років і його учасниками стали Фінляндія, Румунія та Болгарія і маріонеткові уряди створені окупаційною владою Німеччини та Японії – Хорватії, Данії, Словаччини, Китаю [1, с. 28-31].

Армія в Японії традиційно займала чільне місце у керівництві країною та виступала за експансіоністський курс, який би зробив Японію беззаперечним лідером у східно-азійському регіоні. У 1936 році повна влада перейшла у руки військовим і з того часу країна почала активно готуватися до війни [70, с. 21-24].

На початку 1937 року спочатку військовий міністр, а потім і весь кабінет міністрів подали у відставку під тиском мілітаристських кіл, які вважали, що військова готовність країни була недостатньою. Після кількомісячного правління Хаясі Сендзіро його на посту прем'єр міністра замінив Коноє Фумімару – представник аристократії. Він обіцяв провести соціальні та політичні реформи, згуртувати сили всередині країни та пом'якшити міжнародну ізоляцію. Але у липні 1937 року Японія вторглася в Китай [70, с. 23-27].

Приводом до війни був так званий «інцидент на мосту Марко Поло» або «інцидент Люкоуцзяо». Японська армія зайняла залізничний вузол Фентай поблизу мосту. Під час маневрів японська армія почала вимагати входу до містечка Ванпін, яке було обгороджене муром. Але замість звичайної покори китайські військові почали опиратися. Відбулися взаємні постріли. Китайський уряд відмовився йти на будь-які поступки в переговорах, а Японія залишилася на своїх позиціях. Сутички набули більш широких масштабів та перейшли в глиб Країни. Японія під тиском громадськості шукала швидкої перемоги, однак сутички переросли в повномасштабну війну, яка тривала до 1945 року [75, с. 195-201]. У конфлікті спочатку відкрито не взяла участь жодна західна країна. Уряд Китаю під керівництвом Чан Кайші через активний наступ Японії евакуювався вглиб країни. В листопаді 1938 року уряд оприлюднив підписану імператором заяву в якій була сформульована подальша політика Японії – встановлення нового порядку в Східній Азії, невизнання уряду Чан Кайші, відновлення Китаю без іноземної допомоги, утворення маріонеткового уряду в Китаї по аналогії із Маньчгоу-Го, розвиток тристоронніх угод між Японією, Китаєм та Маньчгоу-Го. США декілька разів виступали з нотою протесту, які відкидали новий порядок у Східній Азії та обстоювали «політику відкритих дверей» у Китаї, єдиним вирішенням «Китайського інциденту» Америка бачила повне виведення військ Японії з її території, це були ті умови на які агресори не могли піти. Японія у свою чергу напад на Китай почала пояснювати як комплексні дії проти поширення комунізму [75, с. 200-202].

У лютому-березні японці окупували острови Хайнань та Спратлі, що мали велике стратегічне значення не тільки для Японії та Китаю, а й для Великої Британії в забезпеченні комунікації між Гонконгом та Сингапуром.

Зайняті стримуванням імперських амбіцій Німеччини в Європі великі країни мало звертали увагу на бойові дії в Східно-азійському регіоні. Однак уже з 1940 року США розірвали з Японією торгову угоду [70, с. 28-31].

У період із травня по вересень 1939 року відбувалися бойові зіткнення на кордоні Маньчжурії та Монголії, основними учасниками яких були Японія та СРСР (Монголія підписала військову угоду про допомогу з СРСР). Зіткнення відбувалися поблизу річки Халхин-Гол, у японській історіграфії конфлікт прийнято називати «Інцидент у Номон-Хана». Бої завершилися повним розгромом сил японської 6-ї армії та підписанням мирного договору. Битві на Халхин-Голі передувала серія збройних зіткнень на озері Хасан, за приналежність його та річки Туманної. В результаті СРСР закріпила за собою цю територію [62, с. 35-39].

Підписання 23 серпня 1939 року в самий розпал боїв на Халхин-Голі пакту про ненапад між Німеччиною та Радянським Союзом (пакту Молотова-Ріббентропа) викликало різко негативну реакцію в Японії, адже він суперечив підписаному раніше між Японією та Німеччиною Антикомінтернівському пакту. Однак уже 1 вересня з нападу Німеччини на Польщу починається Друга світова війна.

Японський уряд намагався нормалізувати свої відносини із Сполученими Штатами Америки, бо від них в великій мірі залежала спроможність Японії продовжувати подальші бойові дії з економічного боку. Така політика різко критикувалася військовими, адже вони вбачали у початку широкомасштабної війни власний шанс реалізації свого плану домінування в регіоні. Особливо протиріччя посилювалися після капітуляції Нідерландів та Франції перед Німеччиною. Прихильники радикалізму наголошували на негайній необхідності окупації Нідерландської Індії та Індокитаю, поки туди не висадилися війська союзників [62, с. 41-43].

Війна в Китаї стала безперервним виснаженням ресурсів, які вимагали подальших асигнувань, суворого контролю та подальшого розширення військової промисловості [65, с. 132-134].

Зростання збройних сил імперії відбувалося паралельно із нарощенням промислової потужності. Між 1936 і 1941 роками чисельність японської армії збільшилася більш ніж удвічі. Кількість дивізій зросла з 20 до 50, авіаційних ескадрилій – з 50 до 150. Китай фактично став полігоном, на якому випробовувалися військові тактики та здобувався досвід бойових дій. Військово-морські сили теж активно зростали, після виходу Японії із військово-морської конференції бойовий тоннаж піднявся до понад одного мільйона тонн, що було більшим за об'єднану британо-американську флотилію в Тихому океані [76, с. 98-104].

Незважаючи на активну військову підготовку Японією не було вироблено конкретної військової концепції використання армії та флоту. За винятком Китаю, інші військові плани були виключно оборонними та і стосувалися лише Сполучених штатів Америки та Радянського Союзу. Підкреслювалося, що в жодному разі Японія не повинна воювати більш ніж з одним ворогом одночасно [71].

Наприкінці 1940 року, коли Німеччина уже окупувала більшість території Західної Європи, Японія вирішила посилити свої позиції завоювавши Південно-Східну Азію, яка була багата на поклади нафти, каучуку, бокситів та інших ресурсів, яких життєво потребувала Японія [66, с. 298-299].

Паралельно з цим США провели низку заходів, які не залишали сумнівів, що країна готова втрутитися в Другу світову війну. США ухвалила програму, що передбачала розбудову флоту на двох океанах. 1940 року Тихоокеанський флот було переведено із Сан-Дієго в бухту Перл-Гарбор, що значно розширило периметр оборони на захід, а також Рузвельт збільшив допомогу Чан Кайші [61, с. 221-226].

Для Німеччини та Японії ці знаки були очевидними. У вересні 1940 року Гітлер, посол Японії в Німеччині – Сабуро Курусу і граф Гелеаццо Чіано

підписали в Берліні Троїстий пакт або Берлінський пакт. Він був укладений на 10 років і передбачав політичну, військову, економічну допомогу країні, якщо на неї нападає держава, яка не залучена до європейського військового конфлікту чи японсько-китайської війни. Не важко зрозуміти, що мова йшла про все ще «нейтральні» Сполучені Штати Америки [74, с. 555-559].

Японія вела переговори з СРСР про укладення пакту про нейтралітет. У результаті переговорів, які велися в Москві у квітні 1941 року його було підписано. Пакт складався із 4 статей та декларації. Він укладався строком на 10 років та передбачав взаємну повагу територіальної цілісності. СРСР зобов'язувався поважати територіальну цілісність і недоторканність Маньчжоу-Го, а Японія зобов'язувалася поважати територіальну цілісність і недоторканність Монгольської Народної Республіки [72, с. 43-48].

Літо 1941 року стало критичним періодом, японсько-китайська війна продовжувалася все далі виснажуючи ресурси та створюючи перепони на шляху переговорів з США. Троїстий пакт мав ефект, протилежний очікуваному, і створив ще одну перешкоду на шляху до порозуміння між двома країнами. І, нарешті, голландці, за підтримки американців і британців, успішно протистояли японським спробам домогтися економічних поступок в Індії [76, с. 112-116].

Вторгнення Німеччини в Радянський Союз в червні 1941 року змусило японців переглянути свою програму завоювання Південно-Східної Азії. Понад тиждень вони обговорювали питання про наслідки дій Німеччини для Японії. Одні вважали, що зараз краще рухатися на північ, а не на південь; інші - що настав час піти на поступки і домовитися зі Сполученими Штатами, чиї позиції в Тихому океані посилила німецько-радянська війна.

2 липня 1941 року на конференції за участю імператора лідери Японії прийняли своє рішення. Це була беззаперечна поразка для міністра закордонних справ, який був прихильником Осі, і тих, хто разом з ним вважав, що Японія повинна напасти на Радянський Союз. Для інших це був своєрідний компроміс. Переговори зі Сполученими Штатами, розпочаті в лютому 1941

року, будуть продовжені з метою врегулювання проблем між двома країнами. У той же час, вже були розроблені плани щодо вторгнення в Таїланд та Індокитай, які були першими цілями в Південному регіоні. «Нас не зупинить, - постановила Імператорська конференція, - можливість бути втягнутими у війну з Англією та Америкою» [67, с. 425-431].

Вже 6 липня США почали економічну блокаду Японії, країна заморозила активи, які були такі потрібні для ведення бойових дій. Керівник військово-морських операцій адмірал Гарольд Старк так серйозно поставився до цього кроку, що попередив адмірала Томаса Харта – командуючого азійського флоту бути готовим до всіх можливих розвитків подій [61, с. 221-223].

Різка реакція американців і британців на їхнє вторгнення в Індокитай стала несподіванкою для японців і прискорила інтенсивний перегляд готовності країни до ведення війни. Картина була невтішною. Потужна Планова рада, яка координувала величезну, складну структуру військової економіки Японії, визнала ресурси країни мізерними і недостатніми, з огляду на нещодавні дії Сполучених Штатів, лише для швидкої, вирішальної війни, щоб здобути ресурси Індійського півострова. Блокада, на думку Тейічі Судзукі – президента правління, призведе до краху Японії протягом двох років, і він закликав прийняти остаточне рішення про війну чи мир «без вагань». Справи з військово-морським флотом теж були не найкращими. Адмірал Осамі Нагано повідомив імператору, що нафти вистачить лише на півтора року, щоб утримувати флот в умовах війни, і він сумнівався, що Японія може перемогти за цей час. Тому він порадив відмовитися від Троїстого пакту і знайти спільну мову зі Сполученими Штатами [64].

Армія та інші впливові мілітаристські сили в японському уряді не поділяли цих поглядів. Вони вважали, що нафти достатньо для ведення війни і що відмова від Троїстого пакту не обов'язково призведе до змін в американо-японських відносинах. Маркіз Коїчі Кідо, головний радник імператора, обговорив цю проблему з принцом Коноє і погодився, що перш ніж приймати рішення про війну чи мир, армія і флот повинні дійти згоди [69, с. 95-98].

До середини серпня обидва роди військ узгодили загальну лінію стратегії. Поштовхом до цього стала низка досліджень, представлених Інститутом дослідження тотальної війни, підпорядкованим Раді планування. Прогнозуючи розвиток подій протягом наступних шести місяців, Інститут закликав до вторгнення до Нідерландських Індії [69, с. 98-101].

Врешті флот та армія досягли згоди. Вони виробили спільну стратегію бойових дій – одночасні атаки на Філіппіни й Малайю з подальшим швидким просуванням вздовж обох осей до Індії. Атака на Перл-Гарбор в плани ще не входила.

Хоча військові формування дійшли згоди щодо стратегії, однак уряд Японії ще побоювався робити остаточний крок. Причиною цього було сповільнення просування німецької армії на території Радянського Союзу та занепокоєння щодо нестачі нафтопродуктів. Прем'єр-міністр Кононе намагався переконати уряд у доцільності проведення більш мирної політики та пошуку шляхів порозуміння із США [69, с. 101-103].

Японія продовжувала вести переговори зі Сполученими Штатами та виставляти умови, що для США не були прийнятними. Серед цих умов було припинення допомоги Китаю та повне невтручання у вирішення конфлікту між Китаєм та Японією, закриття шляху через Бірму; визнання особливого статусу Японії у Французькому Індокитаї, не створювати та не зміцнювати свої військові бази на території Далекого Сходу і не вживати жодних дій, які б могли будь-яким чином загрожувати Японії, а також відновлення торговельних відносин із Японією, постачання необхідних їй матеріалів та співпраця із японською економічною програмою в Індокитаї та Тайланді. Взамін на це Японія зобов'язувалася не використовувати Індокитай як плацдарм для подальших військових дій, вивести війська із Індокитаю (за винятком Китаю) та гарантувати нейтралітет на Філіппінських островах [63].

Тим часом Японія продовжувала активну підготовку до війни, війська посилено тренувалися в умовах близьких до тих у яких їм доведеться брати участь у бойових діях. До кінця серпня військово-морські сили отримали

окремий план атаки на Перл-Гарбор та узгодили операції із захоплення Філіппін, Малайї, Голландської Індії, Бірми та островів південної частини Тихого океану. До середини жовтня великий план нападу був практично готовий. Він мав на меті захоплення багатих на ресурси та сировину голландських та британських колоній у південно-східній Азії. Найбільшою загрозою для Японії був американський Тихоокеанський флот, що розміщувався в бухті Перл-Гарбор, його японці розраховували швидко знищити на початку війни. Таким чином імперська армія планувала розправитися і з військово-морськими та військово-повітряними силами американців на Філіппінах. Захоплення Вейка та Гуаму перекрило б лінію комунікації США через океан і це було б стратегічною перемогою Японії. Далі вона б зайняла території на півдні та укріпила її. Ці стратегічні позиції в Азії та на Тихому океані забезпечили б оборону окупованих територій та шляхів сполучення із продовольчими пунктами. Військові вважали, що із таким станом справ вони б могли оборонятися нескінченно довго. Територія, яку японці планували окупувати утворювала великий трикутник, східна частина якого проходила від Курильських островів на півночі через острів Вейк до Маршаллових островів. Основу трикутника утворювала лінія, що з'єднувала Маршаллові острови, архіпелаг Бісмарка, Яву та Суматру. Західна частина простягалася від Малайї та південної Бірми через Індокитай і далі вздовж узбережжя Китаю. Захоплення цієї території вдовольнило б національні, ідеологічні та економічні цілі розв'язання війни. Уряд розумів, що багато чого може піти не так, тому були окреслені і альтернативні шляхи у випадку надзвичайних ситуацій, наприклад, превентивного нападу США чи вступу в війну СРСР [69, с. 106-113].

Відмова США погоджуватися із умовами Японії, внутрішні урядові суперечки, зменшення запасів нафтопродуктів, наближення несприятливих погодних умов, загроза вторгнення СРСР в Маньчжурію змушувало вирішувати питання початку війни найближчим часом. У Японії розгоралася урядова криза, прем'єр міністр Фумімаро Коноє активно виступав за продовження переговорів із Америкою, тоді як військовий міністр Тоджо Хідекі жадав припинити будь-

які перемовини. Врешті Коное пішов у відставку а його місце прем'єр-міністра зайняв Тоджо [69, с. 115-117].

Було вирішено продовжити переговори, а у разі недосягнення домовленостей почати війну. Японія була готова йти на поступки у деяких вимогах, але не у питанні Китаю. Водночас командуючі флоту та армії віддали наказ бути готовими до початку грудня [69, с. 117-118].

Хоча армія США була готова до можливої агресії з боку Японії, однак не в одному із повідомлень не згадувалося про можливість атаки на Перл-Гарбор. Депеші з попередженнями були надіслані на Гаваї, Філіппіни, Панаму, Сан-Франциско, Борнео [62, с. 35-38].

Задля можливості виграти час видимість переговорів з боку Японії зберігалася. 30 листопада на конференції зі зв'язку була остаточно вирішена дата початку війни – 6 грудня.

Приймаючи рішення про початок війни, японці майже не брали до уваги інтереси своїх партнерів по Осі. Вони ретельно тримали свої плани в таємниці від Муссоліні та Гітлера. Лише 4-го числа, через три дні після прийняття рішення про початок бойових дій, японський посол у Берліні натякнув на можливість війни, обережно запитавши, чи оголосить німецький уряд війну Сполученим Штатам, якщо Японія нападе першою, що не було передбачено в Троїстому пакті. Навіть тоді Гітлер нічого не підозрював, а японці настільки мало зважали на його побажання, що не зробили офіційного запиту про оголошення війни аж до другої половини дня 8-го числа [69, с. 119-121].

7 грудня Японія атакувала Перл-Гарбор, бомби впали на Гаваї, Гуам, Вейк, Філіппіни, Гонконг, Шанхай, Малайю та оголосила війну США. Промисловість та робоча сила імперії були настільки мобілізовані, що перехід до тотальної війни був майже непомітним.

8 грудня Конгрес США оголосив війну Японії. Пізніше це зробили уряди Великої Британії, Австралії, Нової Зеландії, ПАР, Китай (незважаючи на тривалі бойові дії офіційно війна до цього моменту оголошена не була). 11

грудня Німеччина та Італія – союзники Німеччини оголосили війну Америці. На Тихому океані почалася повномасштабна війна [63].

Таким чином, сильна армія була основним пріоритетом Японської імперії, однак нарощування військової потужності відбувалося із переважною залежністю від іноземних ресурсів. Такий факт надто непокоїв уряд та особливо військових і вони почали шукати шляхи вирішення цієї проблеми шляхом вторгнення на територію Маньчжурії.

Японія не мала наміру вторгтися на територію США. Вона прагнула вести війну лише в Південно-Східній Азії та створити настільки глибоко-ешелоновану оборону на окупованих територіях, щоб змусити Америку сісти за стіл переговорів. Імперія покладала великі надії на війну в Європі, яка б відтягувала на себе всю увагу союзників.

РОЗДІЛ 2.

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ У ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ 1941-1943 РОКІВ

2.1 Особливості висвітлення військово-політичних подій в 1941-першій половині 1942 року

Важливою складовою окупаційної політики було ведення активної пропаганди. Найбільше цільової аудиторії серед засобів інформування населення мали газети. Вони публікували зведення із фронту, накази військових адміністрацій, оголошення, місцеві новини, агітаційні матеріали. Були засобами психоемоційного впливу (заспокоювали і викликали потрібні емоції) та потужним ідеологічним інструментом в руках нової влади.

На території прифронтової Сумської області, яка перебувала під керівництвом німецької військової адміністрації та за її прямої вказівки виходило 7 окупаційних газет. Вони публікували однакову за сенсом інформацію, відрізняючись лише в повідомленнях соціального та культурного характеру, які були локальними.

Одним із таких часописів, який мав великий інформаційний потенціал був «Сумський вісник».

Інформація про військово-політичні події в Тихоокеанському регіоні почала публікуватися із перших номерів виходу газети. Часто це були уривки із японських часописів, які висвітлювали інформацію доволі однобоко.

Активно на шпальтах висвітлювалося посилення напруги в американо-японських відносинах. Єдиною причиною цього називалося зміцнення США у намаганні оточити Японію, змусити її відмовитися від планів посилення свого впливу в східно-азійському регіоні, а також повідомлялося про активні бойові дії та успіхи Японії у війні із Китаєм [13].

До атаки на Перл Гарбор записи з японських газет публікувалися з метою описати військові, соціальні, промислові втрати з боку радянського

союзу. Так уривок із Токійської газети «Асахі Шимбун» («Asahi Shimbun»), що був поміщений в український окупаційний часопис повідомляв, що в противника втрати живої сили станом на листопад 1941 року становили 80% із 10 мільйонів мобілізованих та кадрових військових. Також у 80% оцінювалися і втрати виробничої спроможності СРСР, в 75% вугілля та заліза, 65% сільськогосподарської продукції, найбільшим відсотком оцінювалися втрати кавказької нафти – 90% [35]. Цифри не мали під собою якогось конкретного підтвердження.

Безпосередньо перед атакою Японії на американську військово-морську базу, країна проводила переговори зі США, але оскільки штати не приймали умов Японії, імперія продовжувала активно готуватися до війни, метою якої було продовження згуртування сил східної Азії навколо країни вранішнього сонця та заволодіння ресурсами [35].

За інформацією наведеною у Сумському віснику автор може приблизно відтворити склад морського флоту третьої морської держави світу. Тож перед початком атаки Японії на Перл-Гарбор вона мала 9 лінкорів, з яких два мали по 8 гармат, а чотири по 12, крім них у розробці знаходилося ще два. Також країна володіла шістьма великими авіаносцями, дванадцятьма крейсерами; дев'яносто п'ятьма винищувачами I класу і двадцятьма дев'ятьма винищувачами II класу; крім того, налічувалося вісім підводних крейсерів, двадцять вісім великих і двадцять два середніх підводних човни. Морське озброєння доповнювали сімдесят три старих крейсерів, які охороняли берегову лінію, торпедні човни, міноносці, тральщики, дозорні судна та низка іншої морської техніки [6].

Повідомлення про події в Тихоокеанському регіоні стали регулярними безпосередньо після атаки 7 грудня 1941 року японської палубної авіації та підводних човнів на американську повітряну та військово-морську базу, що розташовувалися на території бухти Перл-Гарбор. В той же час ще в листопаді цього ж року колишній командувач японського флоту Ліуцо Накамура в своєму коментарі газеті Йоміурі (Yomiuri Shimbun) називав флот США хребтом антияпонської оточувальної сили та наголошував, що попри все Японія зможе

його здолати [6]. Японці вважали, що їхня атака на США мала превентивний характер. Оскільки після вторгнення першої в Індокитай друга ввела ембарго на постачання енергоресурсів, що було великим ударом для країни, яка в цей час вела війну в Китаї, японська економіка опинилася перед загрозою краху.

Японія сподівалася, що Америка, зайнята бойовими діями на території Європи, не буде вступати в пряму агресію проти неї і вона залишиться сама проти слабких колоніальних держав. Знищення Перл-Гарбору означало б для Японії повне домінування в Тихому океані. Більшість інформації, яка розповідала про бойові дії, Сумським вісником була скопійована із японських газет.

Атака на Перл-Гарбор була дуже несподіваною для США. Японці повідомляли, що під час першої хвилі атаки, американці чотири хвилини не починали оборонний вогонь [6]. Паралельно з цим імперська армія почала вторгнення на територію Філіппін, Малайї, Таїланду, Яви, Гуаму, Вейку та Суматри.

7 грудня Японія оголосила США війну, а 8 грудня Конгрес США оголосив війну Японії. Пізніше це зробили уряди Великої Британії, Австралії, Нової Зеландії, ПАР, Китай (незважаючи на тривалі бойові дії офіційно війна до цього моменту оголошена не була). 11 грудня Німеччина та Італія – союзники Німеччини оголосили війну Америці. На Тихому океані розпочалися повномасштабні бойові дії.

Японія пропагувала думку, що її єдиною метою у цій війні було скінчити із тиранічною політикою Сполучених Штатів та Британської імперії в регіоні, повернути всім країнам Східної Азії їх етнічні кордони та збудувати новий порядок, шлях якого не буде визначатися як плутократична експансія. Не згадуючи про експансіоністську політику самої Японії, захист її статусу «світової держави» [18].

Першою згадкою про війну в Тихому океані був невеликий запис у рубриці «Короткі повідомлення», де згадувалося, що станом на 6 годину ранку 8 грудня 1941 року Японія знаходиться у стані війни із Англією і США, а на

океані розпочалися перші бойові зіткнення між американськими та японськими збройними силами [25]. Починаючи із 17 номера Сумського вісника в рубриці «Короткі повідомлення» з'являється неперіодичний підрозділ «Війна Японії із Англією і США». В ньому ж повідомлялося, що під час атаки на бухту Перл-Гарбор японцями було пошкоджено 4 крейсери та 4 лінійних літака і знищено один авіаносець. А пізніше було захоплено понад 200 торгових суден Британії та США [30]. Тоді ж повідомлялося про захоплення японцями Таїланду та його столиці і початку наступу на Сінгапур, Малайський півострів та Гаваї [30].

Під час повітряних атак японці активно знищували військову техніку противників. Так повідомлялося, що у битві на узбережжі Малайї було потоплено два лінкори «Принц Уельський» та «Репульсе», яких британський Королівський флот відправив на підмогу, а також було знищено 129 британських літаків. Примітно, що про втрати з боку Японії сказано не було [42].

З 18 грудня повідомлялося про успішні бої в районі Філіппін, висадку японців в різних районах Гонконгу, тут їх стримували канадські та британські війська. Вперше з'являються згадки про втрати з боку Японії, це був один японський винищувач. Безперечно, оскільки японці були союзниками німців, то в окупаційній пресі їхні втрати вкрай применшувалися задля психологічного впливу на населення новоприєднаних територій [55].

У статтях завжди вказувалося, що атаки Японії були вкрай важкими та несподіваними для США і Великої Британії, що вони викликають занепокоєння серед мирного населення цих країн. Наголошувалося на величезних успіхах їх противника. Так, після захоплення японцями порта Коулун до їх рук потрапили велика кількість військових матеріалів, серед яких 22 нафтосховища та продовольство (бензин, борошно, сіль, медикаменти), а також неушкодженими залишилися аеродром та верф [3]. Або «В США панує велике занепокоєння з приводу становища на Філіппінах. Окремі газети вже підготовлюють американців до втрати Філіппін» [4].

Часом газета публікувала розгорнуті статті з подробицями бойових дій, знову ж таки уникаючи фактів втрат з боку Японії. Так, подібна стаття була присвячена подробицям падіння Гонконга. За час операції було знищено або пошкоджено підводний човен, захоплено велику кількість автомобілів та ворожої амуніції, 21 торговельний пароплав. До 12 години дня 26 грудня було закінчено роззброєння ворожих сил у кількості 6 тисяч осіб. Японці активно поширювали інформацію про те, що населення захоплених територій радо зустрічали їх армію, як визволителів з-під колоніального гніту [18].

Пропагандистські статті в газеті переконували, що бідування мирного населення Великої Британії та США пов'язано виключно із участю цих країн у військових діях проти Японії. Зменшення доходів, перспектива голоду, обмеження використання цивільними паливних матеріалів, а легкою індустрією деяких окремих металів, таких як мідь, залізо, алюміній було наслідком розробки програми озброєння [9]. І в той же час як мирне населення країн-союзниць бідує, Японія нарощує виробництво та відновлює його на окупованих територіях. Вони ведуть відбудовні роботи як промислового так і цивільного фондів. Так на Малайському півострові після окупації було відновлено зруйновану британськими бомбардувальниками сітку залізниць, відновлене електропостачання, на острові Ява відбудовано порти. Постійне просування японських сил завжди подавалося як величезні удари по економіці та промисловості країн супротивників, які в подальшому можуть паралізувати промислове виробництво[18].

Влада Японської імперії вела таку ж активну пропагандистську кампанію як і німецька. Це робилося задля контролю над населенням окупованих територій та задля виставлення військ противника як таких, що не дотримуються навіть елементарних правил війни. Так у січні 1942 року Сумський вісник опублікував статтю у якій американську армію звинувачували у зберіганні та можливості використання проти японців хімічної зброї у Гуамі. Також імперська армія звинувачувала американців у звірствах проти

цивільного населення на Філіппінах, вбивствах військовополонених, знищенні мирного населення та інфраструктури [3].

Публікувалися і замітки, де героїзувалися японські солдати їх описували як «народ, найвищий обов'язок якого це солдатський обов'язок» [4]. Також частими були повідомлення про те, що полонені солдати, особливо із колоній активно переходять на бік японців і з часом кількість таких бажаючих лише збільшується. Так стаття із Сумського вісника під заголовком «Настрій індійських солдатів» повідомляла про 2000 полонених на Малайї індійських військовослужбовців, які вимагають створення полка, щоб боротися проти японців [1].

Після 26 днів бойових дій японці захопили Манілу, головне місто Філіппін та одну із найважливіших баз американського флоту в західній частині Тихого океану. Тоді ж було окуповано й Уейк. Паралельно з цим продовжувалися операції на різних ділянках китайського фронту.

Під час морських боїв за Лусон вдруге в газеті згадується про втрати з боку Японії, а саме двох літаків, один із яких зник безвісти, а інший навмисно пішов на таран. В той же час вони знищили винищувач два підводних човни та 26 суден [4].

10 грудня 1941 року Таїланд уклав із Японією пакт про співпрацю, який складався із двох пунктів:

- 1) Таїланд надає Японії право проводити свої війська по території країни;
- 2) Японія гарантує Таїланду самостійність та національний престиж.

Програма нового уряду у співпраці із Японією передбачала повернення Таїланду втрачених територій, об'єднання народів острова та відновлення великої імперії. Пізніше в липні 1943 року Японія передасть Таїланду території, які були раніше забрані Великою Британією – Кедах, Перліс, Келантан та деякі інші округи. В політичних колах ця подія оцінювалася як акт, що доводить щирість намірів Японії [58]. Таїланд став її союзником.

Воєнний виступ, що стався в Тайланді значно полегшив операції для японської армії, вона використовувала її військові бази під час наступу на Бірму та Малайю [27].

Вперше з боку японських військ був опублікований повний звіт про втрати з обох сторін в січні 1942 року. Згідно з цими даними із 8 грудня 1941 року до 1 січня 1942 року, тобто менш ніж за місяці англо-американські збройні сили безповоротно втратили 7 лінкорів, 2 крейсери, 2 винищувача, 2 канонерські човни, 6 торпедних катерів, 1 патрульний човен, 1 тральщик, 3 торговельні судна та 149 літаків, а також було захоплено 407 малих суден. В наступних статтях автори згадували про загибель 10 тисяч солдатів британського торгового флоту [3]. З свого ж боку японські втрати оцінювалися наступним чином: 1 крейсер легко пошкоджений, 4 винищувачі, 2 тральщики та 1 підводний човен потоплено, а також знищено 5 спеціальних суден, 2 транспортних засоби та 46 літаків [8]. Вже на початку лютого японська влада повідомляла, що їхня армія збила 981 ворожий літак та втратила 153 власних [7].

Ще з початком перших воєнних успіхів Сумський вісник почав публікувати ряд інформаційних статей, у яких розповідалося про країни Тихоокеанського регіону – Бірму, Таїланд, Куала-Лумпур, Панаму, Алеутські і Молуккські острови та інші.

В подальшому ситуація для військ США та Великої Британії лише загострювалася. Велика кількість промислових ресурсів була знищена японськими бомбардуваннями, те що залишалося на захоплених територіях переходило під контроль окупантів та активно використовувалося у подальших бойових діях.

Із середини січня 1942 року японські війська продовжували просуватися на Малайському півострові і увійшли в найбільше його місто – Куала-Лумпур. За інформацією нападників на той час вони здобули повітряне панування та збили 500 британських літаків [5]. Було встановлено суходільне сполучення

між східним та західним берегами півострова. В руки японців потрапили запаси каучука, родовища олова і найголовніше два великих британських аеродроми.

Розпочалися повітряні атаки на Сингапур. 15 січня японські війська зайняли Малакку та залізничну розв'язку Гемак, що знаходилися в 200 кілометрах від Сингапуру в подальшому в оточення, за інформацією японців, потрапило понад 20 тисяч солдат британської армії [7]. Японці здобували все більшу перевагу, як у повітрі, так і на землі, наступ на Сингапур активно продовжувався з трьох напрямків.

Становище Великої Британії на Тихому океані ставало все хиткішим. Активні наступальні дії з боку Японії не припинялися і викликали занепокоєння в Австралії. В свою чергу надзвичайний австралійський посол у Лондоні Ерль П. підкреслював у розмові з міністром домініонів Іденом, що загроза для Австралії зростає з кожним днем. І якщо британський уряд нічого не зробить для її захисту, то Австралія має намір оголосити самостійність та укласти союз безпосередньо із США [10].

Уривок із газети Time опублікований у Сумському віснику повідомляв, що становище союзників у Сингапурі є дуже хитким. Нестаток літаків є значним, всупереч повідомленням уряду. В разі відправлення британських літаків на фронт, резервів не вистачить для оборони Сингапуру. «Становище на Далекому Сході таке загрозливе, яке тільки можна уявити, особливо, якщо врахувати, що втрата Сингапуру перетворить Західну Пацифіку на внутрішнє море японців» [36].

В кінці січня 1942 року Японія оприлюднила урядову декларацію, у якій було зазначено, що хоча японський уряд і оголосив війну Англії та Америці, але він щиро прагнув не воювати проти Голландської Індії. Однак остання перетворилася на військову базу США та неодноразово припускала бойові дії проти Японії і тому є її ворогом [36].

Після намагання англо-американських військ контратакувати в районі Таїланду, останній оголосив Америці та Великій Британії війну і розпочав наступ в прилеглі райони Бірми [36].

До кінця січня лише п'ята частина Сингапура залишалася в руках британців, після бою біля Куантону його флот було майже повністю знищено. В Сингапурі багато жертв було внаслідок бомбардувань, не вистачало питної води. Ці факти японська пропаганда активно використовувала проти ворога. Мовляв, хоча британці активно готувалися до війни, про благополуччя місцевого населення колоній воно не потурбувалося. Оскільки бомбосховищ критично не вистачало, а логістика поставки питної води не була налагоджена [32].

Після падіння Гонкогу, Манілли, Гуама та розтрощення східноазійської британської морської ескадри панування в південно-китайському морі та Західній частині Тихого океану перейшло до рук японців [32]. (Додаток А)

На початку лютого 1942 року Німеччина, Японія та Італія уклали військову конвенцію, яка була логічним продовженням співпраці після підписання союзного пакту 11 грудня 1941 року. Країни заявили що європейський та азійській театри бойових дій не можна роз'єднувати, адже боротьба Японії безсумнівно сприяє успіхам Німеччини та Італії, і так само боротьба на Середземному морі та Атлантичному океані створює передумови для японських перемог. А разом ці три країни йдуть до здійснення загальної мети утворення нового світового ладу. Конвенція розглядалася як зміцнення співпраці між країнами, яке вплине на загальне військове становище. Преса країн Осі висвітлювала договір як такий, що починає нову сторінку історії та змінить світовий порядок [11].

3 лютого 1942 року японці вперше атакували австралійський континент, бомбардували порт Сідней. В той же час армія Японії знаходилася за 15 кілометрів від Сингапуру та захопила резервуар із водою, який знаходився на континенті [11].

З початку лютого Японія розпочала бойові дії проти Голландської Індії. В той же час Сумський вісник публікував інформацію про те, що індійці, які склали частину британського війська часто піднімали криваві бунти і відмовлялися вступати в бої. А британська армія у свою чергу змушена

самостійно обороняти Сингапур. Тоді ж деякі депутати індійського парламенту вимагали створення Індійського національного уряду.

10 лютого бої перейшли в останню стадію після висадки японців на острів, а вже 11 лютого о 18 годині 25 хвилин Сингапур впав [26]. Інформація про це була поміщена в Сумський вісник під заголовком «Спеціальне повідомлення» та була надрукована великим шрифтом [31]. 16 лютого 1941 року у порт Сингапуру увійшли перші японські кораблі, на палаці британського губернатора замайоріли прапори країни сонця, що сходить [43]. За інформацією наданою з боку Японії було захоплено 73 тисячі військовополонених, 300 гармат, 50 тисяч кулеметів, 1000 автомобілів, 3 танкери, великий корабель, велика кількість малих кораблів та 200 танків [9]. Падіння Сингапуру відзначалося в Японії як національне свято.

Прем'єр міністр Великої Британії Вінстон Черчилль назвав захоплення Сингапуру японцями найбільшою катастрофою та капітуляцією в історії Великої Британії. Адже місто-держава була великою фінансовою та сировинною базою і стала плацдармом для подальших наступальних операцій японців [10].

Як писав Сумський вісник: «слово – це носій ідеї і має величезне значення у світовій політиці». Тому після встановлення «нових кордонів» поняття Далекий схід повинно було зникнути, а його замінить поняття Східна Азія та Велика Східна Азія. Тобто окупаційні війська звертали увагу навіть на такі нібито мізерні речі, які насправді мали велике значення [43].

Після захоплення Сингапуру японці не зупинилися та продовжували свій наступ на сході до Соломонових островів. Була окупована Нова Британія та Нова Ірландія.

Велике політичне та стратегічне значення мав японський наступ в Бірмі, який відкривав дорогу на фланги Британської Індії та безпосередньо Індійського океану. Японська пропаганда активно працювала в напрямку згуртування окупованих східноазійських народів проти союзників. Повідомлялося, що впливові кола Манілли, Бірми, Таїланду, Малайських

держав та Індокитаю підтримували великоазійську ідею об'єднання під керівництвом Японії [56]. Японський уряд активно загравав із національними рухами окупованих територій, використовуючи гасла «Азія для азіатів» та ідеї паназіатства. Було створено Індійську національну армію, Армію незалежної Бірми, Тимчасовий уряд вільної Індії, співпрацювали із лідерами національно-визвольних рухів Філіппін та Індонезії. Японія формувала з них потужний рух, та в майбутньому обіцяли надати широке самоуправління.

Японський генерал Кенрію Сато – начальник військового відділу міністерства запевняв журналістів, що рішучість японського народу перемогти за всяку ціну є найголовнішою передумовою для остаточної перемоги. «Це не війна, яку на півшляху можна закінчити перемир'ям. Японія не зупинить своїх атак, поки ворога не буде остаточно знищено» [54].

Після захоплення японцями міста Мартабан в Бірмі в їх руки перейшло багато продовольства, серед якого 40 вантажних автомобілів, декілька тисяч мін, риж та паливо [12]. В березні імператорське військо висадилося на півдні острову Балі, а після атаки на місто Палембанг та залізничного вузла на південь був порушений зв'язок між островами Суматра та Ява [16].

Напад Японії активно продовжувався. Було атаковано важливий порт північної Австралії – Дарвін, на Тиморі висадився десант, повітряним атакам було піддано центр Бірми та аеродроми Батавії.

За фронтовими повідомленнями 8 березня 1942 року імперська армія окупувала острів Банка і як наслідок заволоділа контролем над протокою Карімата, яка відокремлювала Бірму від Борнео [22].

У номері Сумського вісника, який вийшов 13 березня повідомлялося про три знаменних для японської армії дні: 98 тисяч оборонців Яви капітулювали, це були солдати голландських, австралійських, британських та американських військ; було зайнято Рангун – головне місто Бірми, а також японські війська висадилися на острові Нова Гвінея. Стратегічне значення цих островів було дуже великим, бо вони разом утворювали каскад від Бірми й до північного військового порту Австралії – Дарвіну [34]. (Додаток В)

За час із 1 по 8 березня японський флот потопив у японських та індійських водах 52 кораблі противника [27].

Наступними кроками Японії був подальший натиск на Суматру, до 15 березня вони зайняли головне місто східної частини острова – Медан, та з північної частини острова портове місто Сабунг [39]. Після оволодіння лінією Суматра-Ява-Тимор була зламана остання лінія оборони Австралії, а після десанту в Новій Гвінеї порт Дарвін опинився близько до зони бойових дій [44]. У битві за острів Ява японці знищили більшу частину об'єднаних флотів США, Австралії, Голландії та Великої Британії.

Уряд Японії запевняв жителів окупованих територій, що Америка не усвідомлювала всю серйозність подій, які відбувалися на Тихому океані, так як вони впливали на світоустрій. Імперська армія заперечувала втрати крейсерів та авіаносців, всупереч вони наводили інформацію про втрату лише 4 винищувачів та двох підводних човнів [51]. На хвилі військових успіхів в середині березня 1942 року відділ преси японської армії оголосив, що лише зараз починається велика битва з метою знищення Англії та США [44].

Японський військовий міністр заявив, що з початку війни до 14-го березня японці взяли в полон понад 210 тисяч військовослужбовців, знищили 1600 літаків та захопили 190 тисяч кулеметів та мінометів і 28 тисяч танків, автомобілів та вагонів [41].

30 березня японці висадили десант на північно-західному березі Бірми і в зоні доступу японської авіації опинилася Калькутта – одне із найбільших міст Індії. Тоді ж було атаковано місто Коломбо на острові Цейлон [23].

Із квітня активність японських наступальних операцій дещо знизилась, однак повідомлення про втрати з боку союзних військ не зникали. Так, 4 травня наводилася інформація про знищення британського крейсера «Единбург» та одного винищувача [24].

Таким чином, перші місяці війни були абсолютно розгромними для військ союзників. У полон потрапило більш ніж 100 тисяч військовослужбовців, було захоплено Індокитай, Філіппіни, Нідерландську

Індонезію, численні британські колонії, атаковано острів Цейлон, повідомлялося про перехід кордону із Індією. Особливо болючою для Великої Британії була втрата Сингапуру – великого фінансового та промислового центру, військової бази британських військ. Японці неодноразово атакували цивільні судна, здебільшого торгіві не приховуючи цього

2.1 Особливості висвітлення військово-політичних подій в другій половині 1942 року – 1943 році.

У травні-червні 1942 року американці перейшли від оборони до наступу. На Кораловому морі та на атолі Мідуей вони здобули ряд перемог. Переломним моментом війни стала битва за острів архіпелагу Соломонових островів – Гуадалканал, що мав велике стратегічне значення для обох сторін. Битва за острів була затяжним та кривавим протистоянням, бойові дії йшли і на суші, і на морі [69].

Однак переможна риторика Сумського вісника не змінювалася навіть під час поразок Японії, така інформація просто не публікувалася.

Продовжувалися бойові дії в Китаї, за інформацією яка надавалася японцями китайські солдати великими групами здавалися в полон. Так, лише в березні майже 14 тисяч солдат під натиском імперської армії склали зброю [8]. Причиною війни в Східній Азії японці вважали неврегульоване китайське питання. Генерал-лейтенант Бануай – військовий аташе імператорського японського посольства в Берліні в своїх коментарях для преси наголошував, що Японія не мала наміру вирішувати свій конфлікт із Китаєм силою зброї. Однак Китай підбурюваний Америкою та Британією здійснив перші постріли в бік Пекіну. Чан Кайші завжди відхиляв мирні пропозиції з боку імперії, хоча японці бачили в китайцях лише братів одного великоазійського народу [21]. Також керівництво імперії заявляло, що навіть незважаючи на великі успіхи в перші місяці війни в Тихому океані, японська імперія ще не ввела в дію всі свої озброєні сили.

Опорні пункти імперії тягнулися від Курильських островів на півночі через Век до Гільбертівських островів і від Сахаліну через Гуам до Соломонових островів. Цю зону японці називали «Велике східно-азійське море» [24].

В середині травня японська преса повідомляла про перетин бірмано-індійського кордону, де було розбито понад 20 тисяч британських військ [37].

Паралельно з цим японський уряд проводив реформи, в основу яких було покладено створення єдиного апарату управління всіма окупованими територіями та ліквідації колишньої партійної системи [40].

У Бірмі після окупації було сформовано автономний уряд під проводом націоналіста доктора Мау. Воно мало законні повноваження по всіх питаннях управління та економіки та тісно співпрацювало із Японією [47].

Японія активно використовувала військово-морський флот у бойових діях, в тому числі і підводні човни, так повторні атаки на бухту Перл-Гарбор були здійснені саме ними. Під час однієї із таких операцій було уражено лінкор «Аризона» [46].

Станом на кінець червня 1942 року японці продовжували бойові дії проти Китаю. Так в Сумському віснику було опубліковано основну інформацію про останні шість місяців військової кампанії на цьому напрямку, де було відзначено наступ проти південної провінції Юньнань; наступ на південь від Шанхаю та великий наступ в північній китайській провінції Шаньсі, неподалік від Монголії [48]. Паралельно з цим Велика Британія та США налагодила співпрацю із урядом Чан Кайші. Було створено спільне командування на бірмано-індійсько-китайському кордоні.

Впродовж усієї військової кампанії Японія не полишала своїх імперських амбіцій та відкрито їх демонструвала. Під час обговорення питання про позику Таїланду від Японії урядовий спікер перед представниками закордонної преси заявив, що після закінчення війни Японія стане центром усього фінансового та господарчого життя великої Східної Азії і японська валюта буде найважливішим засобом платежів [15]. У травні 1943 року прем'єр-міністр Японії Тойо був з візитом у Манілі, де виголосив промову: «Японія в продовження цієї війни досягла дуже великих успіхів та готова бити ворога до знищення. Все дружнішою та згуртованішою стає співпраця народів Східної Азії з одного боку, і між Японією та її союзниками в Європі – з іншої. Японія в цій війні вирішила знищити панування Америки та Англії в Східній Азії і створити на благо народів цієї області довговічний мир» [38].

На початку липня після третьої атаки на американське узбережжя Японія заявила, що контролює Тихий океан, тому що безперешкодно може завдати удару в будь-якій його точці [20]. Контр-адмірал імперської армії у коментарях газеті заявляв, що окупація японськими військами основних стратегічних пунктів Алеутських островів ізолює Америку та виключає загрозу для Японії із півночі.

Яскравим прикладом того, як пропаганда подає інформацію з вигідної їй точки зору є опублікований опис битви на Соломонових островах. За його інформацією Японія знищила лінкор, два американських, два британських та 4 невідомого типу крейсера, чотири винищувача, 41 літак та велику кількість іншого транспорту. В пізніших повідомленнях японці наводили інформацію про втрату 30% крейсерів союзників. Про великі втрати з боку Японії окупаційною пресою не повідомлялося, хоча імперська армія втратила як мінімум 2 лінкори, 3 авіаносці різного типу, 16 крейсерів та 25 есмінців. Битва оцінювалася як перемога імперської армії, незважаючи на кількісну перевагу ворога [49]. Тоді як в історичній перспективі бій хоч і не мав довгострокових наслідків, однак оцінюється як безперечно переможний для флоту США.

З середини 1942 року наступальні дії імперської армії знизилися, вона перейшла до оборони раніше захоплених територій. Однак японська пропаганда активно запевняла ворогів і союзників про власну могутність. Мовляв, хоч Японія і вступила в війну із невеликою кількістю сировини тепер вона має її джерела і до цього часу ще жодному моряку ворожої армії не пощастило навіть здалеку побачити інноваційних імперських кораблів [33].

Битва за Гуадалканал продовжувалася до жовтня, японці висадили більше 20 тисяч солдат на острів та знищили близько 50 літаків союзників. В кінці жовтня біля островів Санта-Крус відбулася морська битва, у якій імперська армія потопила ворожий авіаносець «Хорнет», а також пошкодила низку інших великих кораблів. Цей бій допоміг стабілізувати ситуацію на Гуадалканалі. Пізніше японці у строгій секретності вивели війська з острова через значні втрати та ряд деяких інших продовольчих проблем, однак ця

інформація до газет не потрапить [68]. Битва за Гуадалканал мала великий психологічний вплив на американську армію, президент Америки змінив своє ставлення до Тихоокеанського фронту, адже до цього війська були зосереджені переважно на протидії Німеччині в Європі.

Незважаючи на те, що японські війська вже не просувалися так активно, як в перші місяці війни і були більше зосереджені на обороні раніше захоплених територій повідомлення про знищення техніки противника із газети не зникало. Так, наприклад, за період із 5 по 11 січня японська авіація над Соломоновими островами збила 21 ворожий літак [53]. Примітно, що більшість повідомлень про знищення власних літаків японці пов'язували із навмисним падінням на об'єкти противника.

Із початком успіхів союзників на фронті у японській пресі запровадили цензуру, «щоб ворожі чутки не впливали на військову роботу» [59].

Увесь 1943 рік проходив у активних боях за Бірму та Соломонові острови. Відбувалися повітряні бої над Австралією.

Статистика, яку наводила Японія за квітень 1943 року вказувала на 4200 вбитих та 510 солдат та 465 літаків союзників на Бірманському фронті. У свою чергу імперська армія втратила 433 солдата та 46 літаків. Протягом літніх місяців японці декілька разів повідомляли про те, що питання Бірми вже можна вважати вирішеним. За весь час бойових дій за повідомленням імперського уряду вони збили на даному напрямку 1800 літаків союзників [34].

12 травня 1943 року американські війська висадилися на Аллеутських островах, які 7 червня 1942 року були окуповані японцями [17]. Острів Атту перейшов у руки союзників. За інформацією японців війська союзників перевищували кількість оборонців острова у десять разів [28]. Армія японської імперії у свою чергу захопила дорогу поблизу Бірми, що перерізало військове постачання уряду Китаю. (Додаток Б)

На початку серпня японці повідомляли про відбиття англо-американського десанту на Нью-Джорджію. Ворожі втрати оцінювалися в 31

корабель, незлічену кількість десантних човнів, понад 200 літаків та 10 тисяч чоловік живої сили [14].

У одній із останніх статей Сумського вісника, які були присвячені інформації про бойові дії на Тихому океані був опублікований коментар капітана Кенго Томініга – співробітника відділу преси морського флоту, у якому він наголошував на тому, що з початку контрнаступальних дій армія США змінила свою стратегію ведення бою. Після втрати великої кількості кораблів вони стали використовувати літаки. Також коментатор порівняв втрати військових літаків, хоча в різних боях він коливався однак співвідношення не було нижче ніж 1:4 на користь Японії [21].

У серпні 1943 року Японська імперія проголосила незалежність Бірми.

Останній випуск Сумського вісника вийшов у середу 18 серпня 1943 року. Він містив невелику статтю про затоплення імперськими підводними човнами крейсера США.

Агресія Японії проти Індокитаю змусила США ввести проти неї санкційні обмеження – замороження японських капіталів в американських банках та введення ембарго на паливні продукти. Через що економіка імперії опинилася на межі краху і вона вирішила задовольнити свої імперські амбіції та вступити в боротьбу за панування на Тихому океані.

Війна проти США розпочалася із атаки японців на військово-морську базу на мисі Перл-Гарбор та перші місяці продовжувалася надзвичайно успішно. У полон потрапило більш ніж 100 тисяч військовослужбовців, було захоплено Індокитай, Філіппіни, Нідерландську Індонезію, численні британські колонії, атаковано острів Цейлон, повідомлялося про перехід кордону із Індією. Особливо болючою для Великої Британії була втрата Сингапуру – великого фінансового та промислового центру, військової бази британських військ. Японці неодноразово атакували цивільні судна, не приховуючи цього. Імперія прагнула заволодіти усіма стратегічними пунктами в Тихоокеанському регіоні та примусити Сполучені штати Америки та Велику Британію до підписання мирного договору на її умовах. Однак переломним моментом стала битва за

острів Гуадалканал – важливий стратегічний пункт на Тихому океані. Армія союзників закріпила за собою ініціативу та в подальшому перейшла до активних контрнаступальних дій.

Окупаційна газета не змінювала своїх переможних наративів навіть під час провальних військових операцій, задля підтримки морального духу населення. Цікавим моментом висвітлення новин, було те що про захоплення окремих територій у газеті повідомлялося декілька разів та під різними датами.

ВИСНОВКИ

Військово-політичні події в Тихоокеанському регіоні були важливою та кривавою частиною бойових дій Другої світової війни. Вони значно вплинули на післявоєнний устрій країн усього регіону.

Після реставрації Мейдзі найбільшим пріоритетом Японії стала розбудова власної армії та військово-морських сил. Вона почала брати активну участь у бойових діях за межами своєї території, а з Першої світової війни вийшла на боці переможців, як країна-колонізаторка. Однак нарощування військової потужності відбувалося із переважною залежністю від іноземних ресурсів. Такий факт надто непокоїв уряд та особливо військових і вони почали шукати шляхи вирішення цієї проблеми. Південна-Індія та Південно-Східна Азія були територіями багатими на нафту та інші корисні ресурси. Тож спочатку Японія вторглася в Маньчжурію, а потім почала широкомасштабну війну проти Китаю. Це викликало велике занепокоєння у США, країни практично зупинили торгівлю, а пізніше Америка заморозила активи Японії та впровадила ембарго на енергоресурси. Через що Японія опинилася на межі економічного краху. Всередині країни посилювалися внутрішні суперечки і вона вирішила задовольнити свої імперські амбіції та вступити в боротьбу за панування на Тихому океані.

Війна проти США розпочалася із атаки японців на військово-морську базу на мисі Перл-Гарбор та перші місяці продовжувалася надзвичайно успішно. У полон потрапило більш ніж 100 тисяч військовослужбовців, було захоплено Індокитай, Філіппіни, Нідерландську Індонезію, численні британські колонії, атаковано острів Цейлон, повідомлялося про перехід кордону із Індією. Особливо болючою для Великої Британії була втрата Сингапуру – великого фінансового та промислового центру, військової бази британських військ.

Першопочатково Японія не мала наміру вторгтися на територію США. Вона прагнула вести війну лише в Південно-Східній Азії та створити настільки глибоко-ешелоновану оборону на окупованих територіях, щоб змусити

Америку сісти за стіл переговорів. Імперія поклала великі надії на війну в Європі, яка б відтягувала на себе всю увагу та ресурси союзників.

На окупованих територіях Японія активно підтримувала національно-визвольні рухи, проводила політику «загравання» із мирним населенням.

Сумським вісником активно висвітлювалася інформація про бойові дії, втрату живої сили та техніки. Вона відображала пропагандистську риторику, яка не змінювалася протягом війни навіть під час поразок Японії. Значні перемоги союзних військ на атолі Мідуей та Кораловому морі, а також переломна битва за Гуадалканал практично не згадувалися або подавалися із японської перспективи. Натомість у важкі для імперської армії часи акцент робився на переможних боях в Бірмі та Китаї, задля підкреслення своїх військових досягнень. Тобто інформація про втрати замовчувалася навмисно задля підтримки морального духу.

Останні номери Сумського вісника вийшли коли радянська армія розпочала контрнаступальні дії. Паралельно з цим переломний момент наступив і на Тихоокеанському театрі бойових дій на якому Японія увійшла в стадію глибокої оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоконь А. О. Становлення німецько-японських відносин: 1933-1936 рр. *Наукові праці. Історія*. 2012. Т. 198, № 186. С. 28–31.
2. Смикалов О. Японський реваншизм: історія та сучасність. Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2021» : у 5 т. Запорізький національний університет. – Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Т. 1. С. 142-144.
3. *Сумський вісник*. 1942. 1 січ.
4. *Сумський вісник*. 1942. 9 січ.
5. *Сумський вісник*. 1942. 14 січ.
6. *Сумський вісник*. 1942. 16 січ.
7. *Сумський вісник*. 1942. 21 січ.
8. *Сумський вісник*. 1942. 23 січ.
9. *Сумський вісник*. 1942. 25 січ.
10. *Сумський вісник*. 1942. 1 лют.
11. *Сумський вісник*. 1942. 4 лют.
12. *Сумський вісник*. 1942. 1 бер.
13. *Сумський вісник*. 1941. 4 груд.
14. *Сумський вісник*. 1943. 4 серп.
15. *Сумський вісник*. 1942. 5 лип.
16. *Сумський вісник*. 1942. 6 бер.
17. *Сумський вісник*. 1943. 6 черв.
18. *Сумський вісник*. 1942. 7 січ.
19. *Сумський вісник*. 1942. 1 лют.
20. *Сумський вісник*. 1942. 8 лип.
21. *Сумський вісник*. 1942. 9 серп.
22. *Сумський вісник*. 1942. 10 бер.
23. *Сумський вісник*. 1942. 10 квіт.
24. *Сумський вісник*. 1942. 10 трав.

25. *Сумський вісник*. 1941. 11 груд.
26. *Сумський вісник*. 1942. 13 лют.
27. *Сумський вісник*. 1942. 13 бер.
28. *Сумський вісник*. 1942. 13 черв.
29. *Сумський вісник*. 1941. 1 груд.
30. *Сумський вісник*. 1941. 14 груд.
31. *Сумський вісник*. 1942. 15 січ.
32. *Сумський вісник*. 1942. 1 лют.
33. *Сумський вісник*. 1943. 20 січ.
34. *Сумський вісник*. 1943. 16 трав.
35. *Сумський вісник*. 1942. 27 лист.
36. *Сумський вісник*. 1942. 30 січ.
37. *Сумський вісник*. 1942. 17 трав.
38. *Сумський вісник*. 1942. 21 трав.
39. *Сумський вісник*. 1942. 18 бер.
40. *Сумський вісник*. 1942. 20 трав.
41. *Сумський вісник*. 1942. 29 бер.
42. *Сумський вісник*. 1942. 18 бер.
43. *Сумський вісник*. 1942. 20 лют.
44. *Сумський вісник*. 1942. 20 бер.
45. *Сумський вісник*. 1942. 1 лют.
46. *Сумський вісник*. 1942. 26 черв.
47. *Сумський вісник*. 1942. 26 серп.
48. *Сумський вісник*. 1942. 28 черв.
49. *Сумський вісник*. 1942. 30 серп.
50. *Сумський вісник*. 1942. 1 лют.
51. *Сумський вісник*. 1942. 27 бер.
52. *Сумський вісник*. 1942. 26 бер.
53. *Сумський вісник*. 1943. 22 січ.
54. *Сумський вісник*. 1942. 27 лют.

55. Сумський вісник. 1941. 25 груд.
56. Сумський вісник. 1942. 22 лют.
57. Сумський вісник. 1942. 25 січ.
58. Сумський вісник. 1942. 23 лип.
59. Сумський вісник. 1942. 25 бер.
60. Сумський вісник. 1943. 23 січ.
61. Хатторі Р. Зміна міжнародної обстановки у Східній азії та японська дипломатія у 1918–1931 роках. Токіо: Юхікаку, 2001. С. 191-251.
62. Joseph P. Sottile. The Fascist Era: Imperial Japan and the Axis Alliance in Historical Perspective. P. Sottile Joseph . Bruce Reynolds. Japan in the Fascist Era. London: Macmillan London ltd, 2004. P. 1-48.
63. A Comparative Study of America's Entries into World War I and World War II. 2009. URL: <http://etd-submit.etsu.edu/etd/theses/available/etd-0328109-095426/> .
64. Duus P., Beasley W. G. Japanese Imperialism 1894-1945. *Journal of Japanese Studies*. 1988. Vol. 14, no. 2. P. 449. URL: <https://doi.org/10.2307/132615>.
65. Fan C. S. The Second Sino-Japanese War. *The Socioeconomics of Nationalism in China*. London, 2022. P. 132–140. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003186267-13> .
66. Hall G., Sargent T. J., Ellison M. Debt and Entanglements Between the Wars. International Monetary Fund, 2019. 322 p.
67. Koshiro Y. Japan's World and World War II. *Diplomatic History*. 2001. Vol. 25, no. 3. P. 425–441. URL: <https://doi.org/10.1111/0145-2096.00276>.
68. Koshiro Y. The World of Japan's Eurasian-Pacific War. *Imperial Eclipse*. 2013. P. 1–12. URL: <https://doi.org/10.7591/cornell/9780801451805.003.0010> (date of access: 17.06.2024).
69. Morton L. Japan's decision for war. Washington, D.C : Center of Military History, U.S. Army, 1990. 124 p.
70. Saaler S.. Pan-Asianism in Meiji and Taisho Japan – A Preliminary Framework. Saaler Sven. Tokyo: Erscheinungsort, 2002. 35 p.

71. Tanaka G. Japan's dream of world empire: The Tanaka memorial. Harper & Brothers, 1942.
72. The Pacific War papers: Japanese documents of World War II. *Choice Reviews Online*. 2006. Vol. 43, no. 08. P. 43–48. URL: <https://doi.org/10.5860/choice.43-4836>.
73. Wright M. THE TANAKA MEMORIAL. *History*. 2007. Vol. 28, no. 107. P. 61–68. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-229x.1943.tb00838.x>.
74. Yellen J. A. Into the Tiger's Den: Japan and the Tripartite Pact, 1940. *Journal of Contemporary History*. 2015. Vol. 51, no. 3. P. 555–576. URL: <https://doi.org/10.1177/0022009415580142>.
75. Yomiuri Shimbun War Responsibility. From Marco Polo Bridge to Pearl Harbor: Who Was Responsible?. *Asian Perspective*. 2007. Vol. 31, no. 1. P. 193–208. URL: <https://doi.org/10.1353/apr.2007.0034>.
76. Yoshikawa Y. Asia-Pacific Policy Papers Series Japan's Asianism, 1868–1945 dilemmas of Japanese modernization. Yukie Yoshikawa. Washington: D. C. 2009. 147 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сатиричний малюнок поміщений у Сумський вісник присвячений «брехні Рузвельта про безпеку американських шляхів постачання»

Додаток Б

Карта надрукована в Сумському віснику, в якій позначено напрямки бойових дій на Тихому океані

Додаток В

Ілюстрація острова захопленого японцями

